

Оршил

Төв аймгийн Баянцагаан сумын нутагт орших Чулуут цагаан дэл /ЧЦД/-ийн уурхай нь 1982 оноос ил уурхайн олборлолтын үйл ажиллагаа явуулж, олборлосон хүдрээ гар ялгалтын аргаар 75%-ийн CaF_2 агуулгатай жилд дунджаар 20000 тн бүхэллэг хайлуур жонш бэлтгэн экспортлодог.

“Монголчех металл” ХХК нь 2014, 2020 онуудад уул уурхайн зураг төсөл, судалгааны “Гложекс” ХХК-аар Чулуут цагаан дэлийн хайлуур жоншны ордыг ил аргаар ашиглах баяжуулах үйлдвэрийн ТЭЗҮ-ийн тодотгол хийлгэж, ЭБМЗ-өөр баталгаажуулсан.

Тус компани мөн 2021 онд тус компани ЧЦД-ийн уурхайн Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын нарийвчилсан үнэлгээ /БОНБНҮ/-ний тодотголыг баталгаажуулсан.

2021 онд тус компани хайлуур жоншны баяжуулах үйлдвэрээ барьж эхэлсэн бөгөөд 2023 оны 6 сард ашиглалтанд оруулж, туршилт хийж, он дуустал 97%-аас дээш агуулгатай 5000 тн флотацийн баяжмал гаргахаар төлөвлөж байна.

2024 оны уулын ажлын төлөвлөгөөний гүйцэтгэл

ЧЦД -ийн уурхай 2024 онд уулын ажлын төлөвлөгөөгөөр хүдрийн 2, 3, 5-р биетүүдийн 0.9 га талбайд олборлолт явуулж, 1200,0 мян м3 хөрс хуулж, 200,0 мян тн хүдэр олборлож боловсруулж, 65-75%-ийн дундаж агуулгатай 30000 тн жонш, 35% агуулгатай хүдэр 60000 тн гаргаж ОХУ болон БНХАУ-д борлуулахаар тусгасан.

Тус компани 2024 онд хүлээгдэж байгаа гүйцэтгэлээр нийт 1141,6 мян м3 хөрс хуулж, 305,3 мян тн хүдэр олборлож боловсруулж, 65-75%-ийн дундаж агуулгатай 20000 тн жонш, 35% агуулгатай хүдэр 100000 тн, 97% агуулгатай баяжмал 25000 тн-ыг гаргаж, ОХУ болон БНХАУ-д борлуулсан.

1. Сөрөг нөлөөллийг бууруулах арга хэмжээний төлөвлөгөөний биелэлт

Уурхайгаас хүдэр олборлох, ачиж тээвэрлэх үед тоос босож хөрс, ургамал, орчныг дарах, ажиллагсад, ойр байгаа нутгийн иргэдийн амьсгалах агаар бохирдох тул тоосжилтын нөлөөллийг бууруулах зорилгоор 2024 онд дараах арга хэмжээг авсан:

1. ЧЦД уурхайгаас Мааньт дахь борлуулалтын хэсэг хүртэлх 48 км хайрган хучилттай замыг засварласан. Зам засварын ажлыг 97-р сарын 15-наас 10-р сарын 17-ны хооронд гүйцэтгэсэн бөгөөд энэ хугацаанд Зам гүүр барих тусгай зөвшөөрөл бүхий “Голын жим” ХХК-иар ажлыг гүйцэтгүүлсэн. 48км урттай , 8м өргөнтэй, 0.6м зузаан замд нөхөөс засвар хийхэд 15000 м3 хайрга, шороо зөөж түрж тэгшилж индүүдсэн. Мөн 8 м урттай, 240 мм-ийн диаметрэй, 8 ширхэг трубаг замын трасс дагуу таарах 4 ш жалга, ус урсах газруудад ус зайлуулах шугам тавьсан.

2. Баян сумын Борлуулах хэсэгт хүрэх замд Төмөр замын доогуур нүхэн гарц байгуулж, Сэргэлэн, Баян, Баянцагаан сумын малчид иргэдийг төмөр замаар хөндлөн чөлөөтэй нэвтрэх эрхийг бүрдүүлж өгсөн.

3. Мөн уурхайн болон баяжуулах үйлдвэрийн технологийн замуудыг хайрган хучилттай болгон стандартын дагуу 29 км зам тавьсан. Дээрх зам засварын ажилуудад тус компани 2024 онд нийт **930 сая** төгрөгийг зарцуулсан болно.

4. Уурхайн орчимд тоосжилтийг дарах зорилгоор гол замуудыг усалж байсан. Усны төлбөрт эхний хагас жилийн байдлаар 25,9 сая төгрөг төлсөн.

5. Баяжуулах үйлдвэрийн эргэн тойрон талбайг бетондсоноор хөрс бохирдуулахаас сэргийлсэн.

Сөрөг нөлөөг бууруулах арга хэмжээнд 2024 онд **955,9 сая төгрөг** зарцуулсан.

2. Нөхөн сэргээлтийн төлөвлөгөөний биелэлт

Чулуут цагаан дэлийн уурхай 2024 оны уулын ажлын төлөвлөгөөнд: Дотоод овоолгоор 2-р биетийн өмнө хэсэгт 1,5 га талбайд техникийн нөхөн сэргээлт хийх ба 2024 онд хуулах хөрснөөс 250 мян.м3 хөрсийг дотоод овоолгоор техникийн нөхөн сэргээлт хийж, өмнө жилийн техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн 1,5 га талбайд хар шороон хөрс буулгаж, түрж тэгшилж, мэргэжлийн байгууллагаар ерхөг, царгас, согоовор зэрэг бэлчээрийн ургамлын үр суулгуулж стандартын дагуу биологийн нөхөн сэргээлт хийлгэхээр тусгасан.

2024 онд тус компани Ерөнхийлөгчийн санаачилсан “Тэрбум мод” төслийн хүрээнд уурхайн тусгай зөвшөөрлийнхөө талбайд 5000ш Улиас, Хайлаас, Шар хуайс зэрэг мод, Баян суман дахь Борлуулах хэсгийн талбайд 100ш Улиас мод тарихаар тусгасан.

Орчны хяналт шинжилгээ: уурхайн хөрсний тогтсон 2 цэгээс 1,1 ш дээжийг улирал бүр, унд ахуйд ашиглаж буй худгаас улирал бүр усны 1 дээж авч Геологийн төв лаборатори болон ШУА-ийн Геоэкологи, Газарзүйн хүрээлэнд шинжилгээ хийлгэхээр тусгасан.

ЧЦД-ийн уурхайгаас Мааньт хүртэл өөрсдийн тавьсан 48 км бүтээгдэхүүн тээврийн хайрган хучилттай замыг усалж арчилахаар тус тус тусгасан ба 2024 онд орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр, нөхөн сэргээлтийн зардалд **нийт 376,0 сая төг/хяналтын хуудсаар 6,5 сая төг/** зарцуулахаар тусгасан. /Техникийн болон биологийн нөхөн сэргээлт, дүйцүүлэн хамгаалах нөхөн сэргээлт, бусад холбогдох зардлууд уурхайн олборлолтын зардалд суусан/

Гүйцэтгэл: 2024 онд хүдрийн 2-р биетийн өмнө жилүүдэд ашигласан 1,5 га талбайд 250 мян м3 хөрс дүүргэж тэгшлэн, техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн.

Мөн 1,5 га талбайд, шимт хөрсөөр хучиж согооворын тарьж ургуулж, биологийн нөхөн сэргээлт хийсэн.

2024 онд тус компани Ерөнхийлөгчийн санаачилсан ”Тэрбум мод” төслийн хүрээнд уурхайн тусгай зөвшөөрлийн талбайдаа 3 настай Хайлаас 3000ш, Улиас харандаагаар 14500ш, Гацуур 140ш, нийт 17640ш мод тарьсан ба Хайлаас үрээр 1кг-ыг тарьсан. Баянцагаан суманд Гацуур 50ш, Хайлаас 500ш, Шар хуайс 50ш, Улиас 20ш өгсөн.

Орчны хяналт шинжилгээ: Байгаль орчны судалгаа шинжилгээний төвөөс хөрсний 15 цэг, усны 2 худгаас дээж авч, нийт 17 ш дээжинд шинжилгээ хийлгэсэн.

Дүйцүүлэн хасгаалах нөхөн сэргээлт: Төв айымгийн Сэргэлэн сумын нутагт 2,4 га талбайг түрж тэгшилж техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн.

ЧЦД уурхайгаас Мааньт дахь борлуулалтын хэсэг хүртэлх 48 км хайрган хучилттай замыг дахин засварлаж, уурхайн болон баяжуулах үйлдвэрийн технологийн 30км замуудыг хайрган хучилттай болгож зам тавьсан.

2024 онд орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр, нөхөн сэргээлтийн зардалд нийт **1019,78** сая төг зарцуулсан.

Техникийн нөхөн сэргээлт:

Хүдрийн 2-р хүдрийн биетийн өмнө хэсэгт өмнө жилүүдэд ашигласан 1,5 га талбайд 250 мян м3 хөрс дүүргэж тэгшилж, техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн. Талбайд уурхайн 2024 онд хуулсан 100 мян м3 хөрс, хажуу талд байсан 3 овоолгуудыг түрж, хийж тэгшилсэн. /эдгээр ажлын зардал **140 сая** төг уурхайн олборлолтын зардалд суусан/

Биологийн нөхөн сэргээлт:

2-р биетийн 1,5 га талбайг хар шороон хөрсөөр хучиж, 0,5 га талбайд биологийн нөхөн сэргээлт хийж, согооворын үр суулгасан. Биологийн нөхөн сэргээлтэд **13 сая төгрөгийн** зардал гаргасан.

3. Дүйцүүлэн хамгаалах нөхөн сэргээлт

Дүйцүүлэн хамгаалах ажлын хүрээнд: 2024 онд Сэргэлэн сумын нутаг Эвж нэртэй газарт алтны уурхайн эвдрэлд оруулсан 2,4 га талбайг түрж, тэгшилж техникийн нөхөн сэргээлт хийсэн.

2024 онд ”Тэрбум мод” төслийн хүрээнд уурхайн тусгай зөвшөөрлийн талбайдаа 3 настай Хайлаас 3000ш, Улиас харандаагаар 14500ш, Гацуур 140ш, нийт 17640ш мод тарьсан ба Хайлаас үрээр 2 кг-ыг тарьсан. Баянцагаан суманд Гацуур 50ш, Хайлаас 500ш, Шар хуайс 50ш, Улиас 20ш өгсөн.

Баянцагаан сумын 1, 2-р багийн 30 айлын өвөлжөө бууц түрж, багт 1 гүний худаг гаргаж, цас түрэх сэг зэм булах зэрэг ажилд 2 техникийг 7 хоног ажиллуулсан.

2024 дүйцүүлэн хамгаалах нөхөн сэргээлтийн ажлын хүрээнд нийт **30,0 сая** төгрөг зарцуулсан.

4. Хог хаягдлын менежментын тайлан

Уурхайн хатуу хаягдал болох хоосон чулуулгийг өмнө жилүүдэд олборлосон хоосон талбайд хийж, дүүргэж тэгшилж, техникийн нөхөн сэргээлтэнд ашигласан. Ахуйн хог хаягдлыг хогийн цэгт цуглуулж, ангилан ялгаж, цэвэрлэн шатааж, ариутгасан.

“Түмэн эгшиг” ХХК-тай Аюултай хог хаягдал зайлуулах гэрээ байгуулж, хог хаягдлыг устгуулсан. 2024 онд хог хаягдлын төлбөрт **39,4 сая төгрөг** төлсөн.

5. Орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр

ЧЦД уурхайд 2024 онд БОАЖЯ-с Байгаль орчны судалгаа шинжилгээний төвөөс хөрсний 15 цэг, усны 2 худгаас дээж авч, нийт 17 ш дээжийг ШУА-н Газар зүй, Гео экологийн хүрээлэнд шинжилгээ хийлгэсэн. Орчны хяналт шинжилгээнд 2024 онд **4,1 сая төгрөг** зарцуулсан.

6. Удирдлага зохион байгуулалт

ХАБЭА, БО-н орон тооны мэргэжилтэн 5 хүн авч ажиллуулж, баг бүрдүүлж, ХАБЭА болон нөхөн сэргээлтийн зөвлөн туслах үйлчилгээ авч, БОТ, ХАБЭАТ, ГАБТ, ДХТ хууль журмуудын талаар 2 удаа сургалт явуулсан. Уурхайд орон тооны мэргэжлийн 2 эмч ажиллуулж, ажилчдыг байнгын хэрэгцээт эм тариа, аптекаар үнэгүй хангаж, эмчилгээ хийх болсон.

Сум баг орон нутагт 100 гаруй сая төг хандив өгсөн бөгөөд 2024 онд Удирдлага зохион байгуулалтын арга хэмжээнд **121 сая төг** зарцуулсан.

7. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөний хэрэгжилтийг нөлөөлөлд өртөгч оршин суугчид оролцогч талуудад тайлагнах

Олборлолтын болон нөхөн сэргээлтийн ажлын тайланг орон нутгийн /сумын/ захиргаанд 10-р сард тайлагнасан. Багийн 3,6 сарын хуралд танилцуулсан.

Нөхөн сэргээлтэд зарцуулсан зардлын тайлан

2024 онд ЧЦД уурхайн Менежментийн төлөвлөгөөнд байгаль орчин хамгаалах нөхөн сэргээлтийн ажилд 400,0 сая төг зарцуулахаар төлөвлөснөөс гүйцэтгэлээр 2024 онд орчны хяналт шинжилгээний хөтөлбөр, нөхөн сэргээлтийн зардалд нийт **1303,4 сая** буюу **1,3 тэрбум төгрөг** зарцуулсан.

Үүнээс:

1. Сөрөг нөлөөг бууруулах арга хэмжээнд **955,9 сая төгрөг**, үүнээс зам засварт **930,0 сая төгрөг**,

2. Биологийн нөхөн сэргээлтийн ажилд **13,0 сая төгрөг**, техникийн нөхөн сэргээлтэд **140,0 сая төг**
3. Тэрбум мод хөтөлбөр мод тарихад **20,0 сая төгрөг**
4. Дүйцүүлэн хамгаалах нөхөн сэргээлтэд **10,0 сая төгрөг**,
5. Хог хаягдлын зардалд **39,4 сая төгрөг**,
6. Орчны хяналт шинжилгээнд **4,1 сая төгрөг**.
7. Байгаль орчны менежментийн төлөвлөгөөг хэрэгжүүлэх удирдлага зохион байгуулалтад **121,0 сая төгрөг**